De Hondsrug
UNESCO Global Geopark

Van alle tijden ...

UPDATE MASTERPLAN 2022-2027

LEGENDA	
	Hondsrug
	Rolderrug
	Bos
	Veen
	Water
	Beek en kanaal
	Snel- en autoweg
	Museum/infocentrum
	HunebedHighway

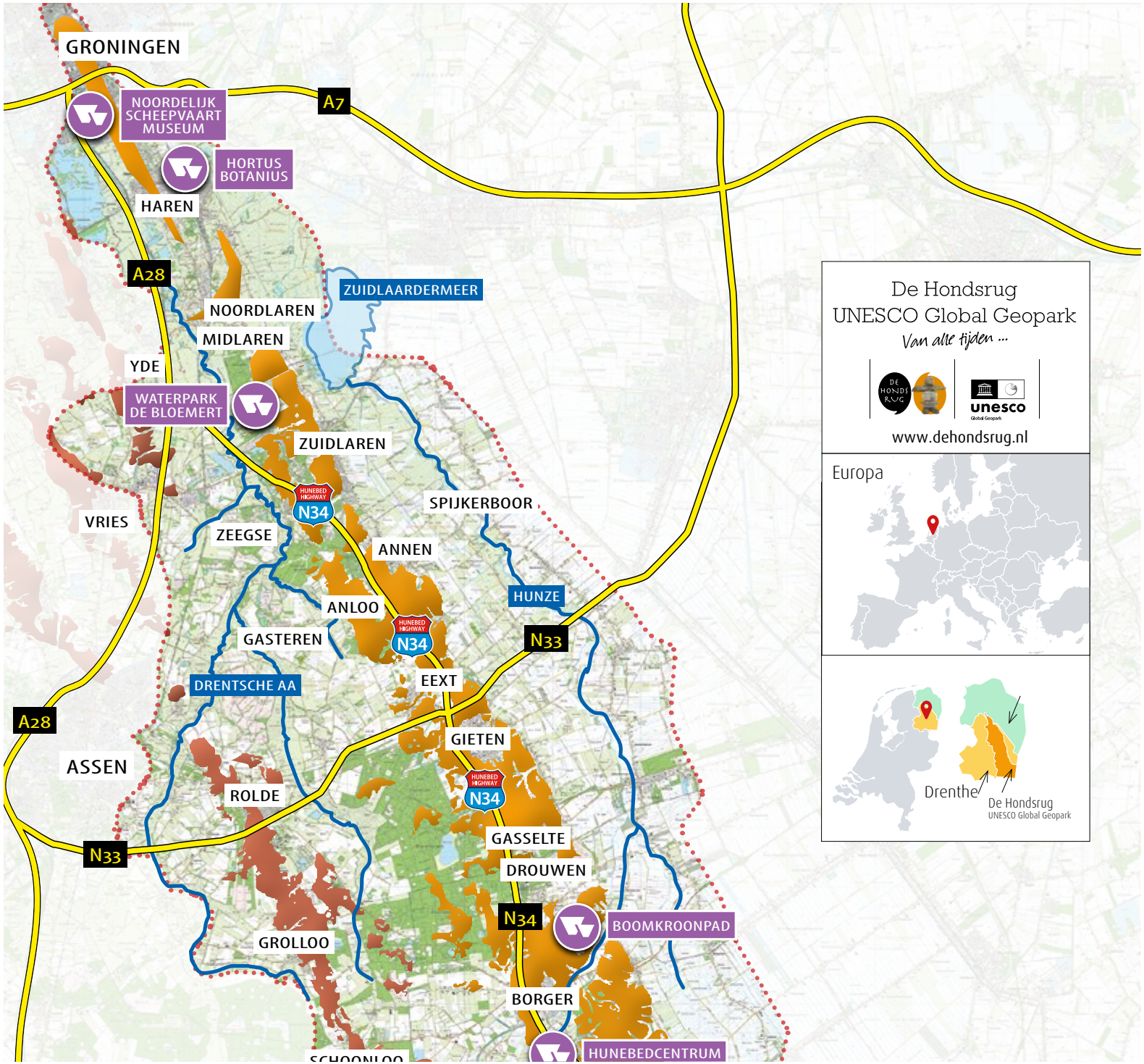

LEGENDA	
	Hondsrug
	Rolderrug
	Bos
	Veen
	Water
	Beek en kanaal
	Snel- en autoweg
	Museum/infocentrum
	HunebedHighway

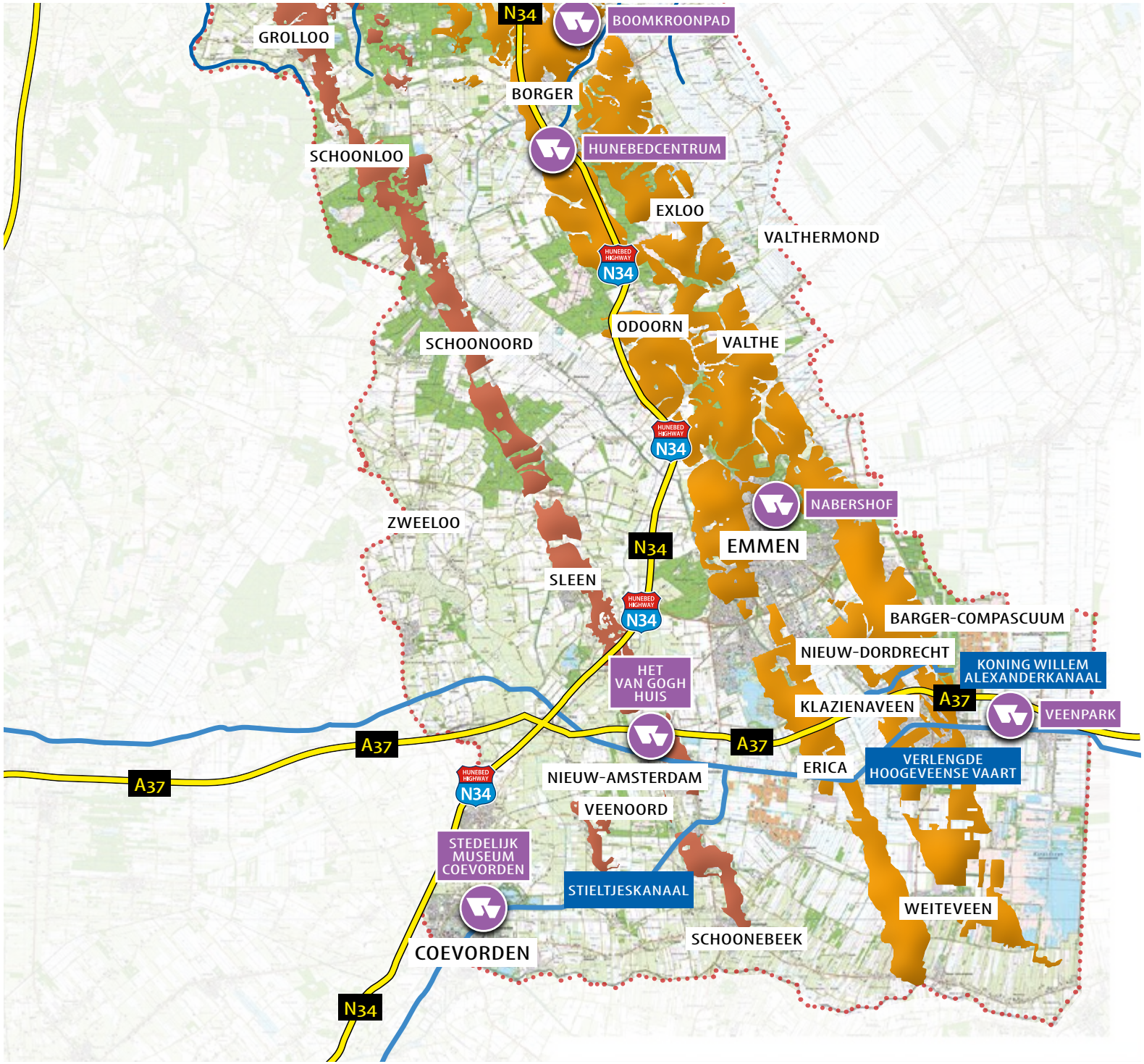

Inhoud

1. INLEIDING
Een geactualiseerd masterplan voor De Hondsrug UNESCO Global Geopark 5
Een UNESCO Global Geopark 5
Een plan voor tien jaar 5
De stichting als aanjager 5
Huidige situatie: Er is al veel gebeurd 6

2. GEBIED
Een uniek ijstijdenlandschap 9
Drie kernwaarden 9

3. VISIE EN AMBITIE
Een aantrekkelijk gebied voor bewoners, bedrijven en bezoekers 12

4. AANPAK
Vier programmalijnen om de doelen te bereiken 15
UNESCO-criteria 15
De kracht van het Hondsrug-gebied beleven 17
Educatie: Mensen bewust maken van de identiteit van het Hondsruggebied 18
Economische ontwikkeling: De mogelijkheden van het gebied benutten via duurzaam toerisme 22
Behoud: De kernwaarden van het Hondsruggebied beschermen 25

5. ORGANISATIE
De Hondsrug UNESCO Global Geopark als netwerkorganisatie 28
Een slagvaardige netwerkorganisatie 28
Netwerk 28
Een eigen budget 29

§ BIJLAGE 1
De Kracht van het Hondsruggebied 31

Vormgeving en foto's: arjensnijder.design

HOOFDSTUK 1

INLEIDING: EEN GEACTUALISEERD MASTERPLAN VOOR DE HONDSRUG UNESCO GLOBAL GEOPARK

Een UNESCO Global Geopark

Het Hondsruggebied is een geologisch en cultuurhistorisch zeer rijk en interessant gebied. Het gebied is zo uitzonderlijk dat het in 2013 is uitgeroepen tot Europees Geopark. De procedure voor toekenning is enkele jaren eerder door overheden en maatschappelijke organisaties uit het gebied in gang gezet. Deze status is enkel weggelegd voor gebieden die zich inspannen om de bijzondere kwaliteiten van de geologie en het daaruit voortvloeiende cultuurlandschap te behouden, te versterken en uit te dragen. Om dezelfde reden heeft de UNESCO in 2015 besloten alle gebieden aangesloten bij het Global Geopark Netwerk de status van UNESCO Global Geopark toe te kennen. Met recht draagt het Hondsruggebied nu het UNESCO-label dat staat voor internationale kwaliteit en allure.

Een plan voor tien jaar

In 2017 verscheen de eerste versie van dit masterplan. Nu vijf jaar later is dit plan geëvalueerd en aangescherpt voor de toekomst. Met de Geopark- en UNESCO-status als uitgangspunt willen alle partners – overheden, maatschappelijke organisaties, terreinbeheerders en bedrijven – het gebied verder ontwikkelen en promoten. Het doel is de ontwikkeling en kwaliteiten van het Hondsruggebied te versterken, op basis van de sterke gebiedsidentiteit en internationale uitstraling die deze status met zich meebrengt. Naast bescherming en educatie is juist verdere ontwikkeling een van de belangrijkste criteria die de UNESCO verbindt aan de status van Geopark. Dit dient altijd in samenspraak met bewoners, maatschappelijke organisaties en overheden te gebeuren.

De stichting als aanjager

Stichting Geopark de Hondsrug stelt - namens en met haar partners - dit masterplan op om sturing te geven aan deze ontwikkelingen. Bovendien moet de uitvoering van het masterplan het behoud van de Geopark- en UNESCO-status borgen, die iedere vier jaar wordt getoetst. De Stichting coördineert de uitvoering van het masterplan en zorgt voor afstemming van alle activiteiten met de partners. Verder heeft de Stichting een aanjaagfunctie voor nieuwe initiatieven.

Stichting Geopark de Hondsrug en haar partners stellen de identiteit van het Hondsruggebied centraal. De bijzondere geologie, natuur en cultuurhistorie maken de Hondsrug UNESCO Global Geopark tot een onderscheidend gebied met internationale aantrekkingskracht. De kracht van het Hondsruggebied is de unieke driedeling. De ruggen en dalen door ijs gevormd, een veelheid aan archeologische schatten en het cultuurlandschap in de loop van duizenden jaren door mensenhanden gevormd. Meer aandacht voor deze drie kernwaarden maakt het Hondsruggebied nog aantrekkelijker voor zowel bewoners als toeristen. De Hondsrug UNESCO Global Geopark stimuleert zo een duurzame economische ontwikkeling in het Hondsruggebied op basis van deze kernwaarden. Daarbij willen we de robuustheid en veerkracht van het gebied behouden door het beschermen van en investeren in de gebiedskwaliteiten. Innovatie en de participatie van ondernemers en bewoners is hierbij essentieel. Gerichte educatie en marketing verhogen de bekendheid van De Hondsrug UNESCO Global Geopark.
Dit masterplan geeft aan hoe wij samen met alle partners in de resterende vijf jaar van de programma periode de gebiedsidentiteit willen versterken!

Huidige situatie: Er is al veel gebeurd

Sinds de start in 2011 van het – toen nog – project Geopark De Hondsrug is er veel gebeurd en ontwikkeld. Een van de belangrijkste mijlpalen was het opstellen van het bidbook dat de status van European Global Geopark in 2013 opleverde. Een volgende mijlpaal was de UNESCO- status die eind 2015 aan alle geoparken wereldwijd is toegekend. Inmiddels is het geopark overal herkenbaar in het gebied, zijn er veel activiteiten opgestart en stappen gezet die leiden naar een verdere duurzame ontwikkeling van het gebied.

Een overzicht van de belangrijkste stappen die al zijn gezet:

Infrastructuur

- In het Hondsruggebied zijn zeven musea of informatiepunten gerealiseerd met elk een eigen thema.
- Er zijn 85 hotspots aangewezen die het verhaal van het UNESCO Global Geopark in het veld vertellen.
- Er zijn routes ontwikkeld langs sprekende voorbeelden van de drie kernwaarden. Samen zorgen deze voorzieningen ervoor dat de kernwaarden beter zijn ontsloten voor bezoekers.

Producten

- Negen verhaallijnen zijn ontsloten op de website. Een museum of informatiepunt en hotspots in het veld lichten het thema toe.
- De sabeltandtijgerroute met klimtoestellen is gerealiseerd, in het veld maar ook te beleven met een app.
- Vele sportieve activiteiten verbinden zich aan het Geopark zoals het UNESCO Geopark Crosscircuit voor loopgroepen.

Educatie

- Educatie is vanaf het begin een speerpunt in het geopark-project geweest.
- Een geoparkworkshop is voor basisscholen ontwikkeld.
- De Hondsrugacademie is opgericht waar meer dan honderd lezingen, cursussen en workshops zijn gegeven voor een gevarieerd publiek waaronder veel bewoners.
- Een wetenschappelijke commissie is samengesteld die uit vertegenwoordigers van de RUG, Stenden- en diverse deskundigen bestaat.
- Er is een ruim aanbod van excursies met goed opgeleide gidsen, in samenwerking met IVN, de terreinbeherende organisaties en het Nationaal Park Drentsche Aa.
- Publicatie van het Hondsrugverhaal in het boek “De Hondsrug- Landschap van eeuwen”.
- Er is een workshop ontwikkeld voor de basisscholen in het Hondsruggebied. Het doel van de workshop is om de toekomstige generaties te leren het landschap waar ze zelf in wonen te begrijpen en te respecteren.
- Diverse onderzoeken hebben inmiddels plaats gevonden. Zowel wetenschappelijk als inventariserend. Genoemd kunnen worden belevingsonderzoeken van bezoekers, hoogteverschil en de identiteit van de Hondsrug. Onderzoek naar verbetering van de hotspots, een historische analyse van de karresporen in het Hondsruggebied en een masterscriptie ‘De randveenontginning Annerveen’.
- Er is een database met educatief materiaal aangemaakt op www.dehondsrug.nl

Communicatie en promotie

De Hondsrug Unesco Global Geopark heeft een eigen communicatielijn ontwikkeld waarbinnen verschillende producten en uitingen zijn uitgebracht. Dit vormt de basis voor de verdere promotie.

- Website www.dehondsrug.nl
- Facebook en Instagram pagina Geopark De Hondsrug
- Twitterpagina Geopark De Hondsrug
- Folders en brochures

- Een Hondsrugkrant
- Een nieuwe gebiedsfilm “De Hondsrug waar geschiedenis tot leven komt”.
- Externe promotie zoals deelname aan beurzen, inzet promotieteam, televisiespots in Ster en Cultuur, TV-items in reisprogramma’s van RTL4, artikelen in landelijke kranten en tijdschriften plus vele persberichten.

Bescherming

De overheden hebben beleid ontwikkeld dat de belangrijkste geologische en archeologische plekken beschermt. De terreinbeherende organisaties maar ook de overheden hebben van oudsher een belangrijke rol bij de bescherming van de hotspots, die zijn aangemerkt als een bijzonder geologisch of archeologisch fenomeen.

Netwerk

De stichting Geopark De Hondsrug heeft een enorm netwerk opgebouwd, zowel binnen het Hondsruggebied, nationaal als internationaal. Dit netwerk is de basis voor de ontwikkeling, afstemming en uitvoering van alle activiteiten en projecten die in het masterplan genoemd zijn. Speciale vermelding verdient de samenwerking met het Nationaal Park Drentsche Aa dat midden in het Hondsruggebied ligt.

Organisatie

Begonnen als project is De Hondsrug UNESCO Global Geopark sinds 2014 een stichting. Met een bestuur geworven door regionale partners. De stichting coördineert de uitvoering van het masterplan en zorgt voor afstemming van alle activiteiten met de partners, agendacommissie Geopark en Wetenschappelijke commissie. Hiermee is de continuïteit van De Hondsrug UNESCO Global Geopark voor lange tijd geborgd.

Analyse en conclusies

Met bovenstaande activiteiten is het fundament verder uitgebouwd voor een succesvolle ontwikkeling van De Hondsrug UNESCO Global Geopark. Enkele van de belangrijkste aandachtspunten zijn:

- Het bijzondere verhaal van de geomorfologie van het gebied is voor bezoekers moeilijk te beleven omdat de ruggen beperkt zichtbaar zijn in het landschap. Kleine landschappelijke ingrepen kunnen voor een betere beleving zorgen, zoals bij de ‘Besloten venen’.
- Bewoners en bezoekers ervaren de huidige structuur van musea, informatiepunten en hotspots met de vele verhaallijnen als complex. Een vereenvoudiging van de structuur met meer focus op de drie kernwaarden draagt bij aan een duidelijker profilering. Dit willen we bereiken met een centraal bezoekerscentrum als startpunt voor de ontdekking van het gebied.
- Het aanbod voor scholen is ruim en divers maar de samenhang kan nog verbeteren.
- De naamsbekendheid is groeiende en steeds meer mensen weten waar De Hondsrug UNESCO Global Geopark voor staat. Een gerichte en door alle partners uitgedragen gebiedsmarketing en verdere verbetering van de kwaliteit van het aanbod aan bezoekers moet voor een volgende impuls zorgen.
- Ruim 180 ondernemers hebben zich al aangesloten bij de Hondsrug UNESCO Global Geopark zodat er een goede basis ligt om deelname en ambassadeurschap van ondernemers verder uit te bouwen.
- De bescherming van natuur en landschap ligt bij de terreinbeheerders en overheden. Via een regelmatige monitoring op de kwaliteit van de hotspots draagt ook het geoparkbureau hier aan bij. Dit is belangrijk voor de vierjaarlijkse evaluatie van de UNESCO-status.

De criteria die de UNESCO hanteert voor aanwijzing en behoud van de bijzondere status vormen de leidraad voor de verdere ontwikkeling van De Hondsrug UNESCO Global Geopark. In hoofdstuk 4 zijn de criteria verder uitgewerkt in programmalijnen waarbinnen al deze aandachtspunten een plek krijgen.

HOOFDSTUK 2

GEBIED: EEN UNIEK IJSTIJDEN-LANDSCHAP

De Hondsrug UNESCO Global Geopark is groter dan de Hondsrug alleen. Het bestaat uit een stelsel van evenwijdig lopende ruggen in het landschap, van elkaar gescheiden door beekdalen. Het Hondsruggebied loopt van het centrum van Groningen in het noorden tot de vestingstad Coevorden en het Bargerveen onder Emmen aan de zuidkant. Naast de zandruggen maken ook de beekdalen van de Drentsche Aa en de Hunze grotendeels deel uit van het gebied. Het gebied heeft een lengte van zeventig kilometer en een gemiddelde breedte van twintig kilometer. Het hoogste punt - bij Emmen - ligt dertig meter boven NAP. Het gebied strekt zich uit over twee provincies – Drenthe en Groningen – waarin zes gemeenten liggen: Groningen, Tynaarlo, Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Emmen en Coevorden. Verspreid over een oppervlak van bijna 1.000 km2 wonen er 240.000 mensen.

Het hele gebied heeft november 2015 de status van UNESCO Global Geopark gekregen en is tot op heden het enige Geopark in Nederland. In Noord-Nederland prijkt het samen met drie UNESCO Werelderfgoederen (Waddenzee, Woudagemaal en Koloniën van Weldadigheid) en een aantal Nationale Parken op de lijst van plaatsen met internationale allure. Een bijzondere rol is weggelegd voor Nationaal Park Drentsche Aa dat bijna helemaal in het Geoparkgebied ligt.

Drie kernwaarden

Het Hondsruggebied kent een grote verscheidenheid aan landschappen, bewoningstypen en cultuurhistorische elementen. Bijzonder is dat deze verscheidenheid een unieke samenhang kent die bestaat uit een logische driedeling. Deze omvat de ruggen en beekdalen en de daaraan gerelateerde archeologische rijkdom en het cultuurlandschap. Dit is de kracht van het Hondsruggebied!

1. Geomorfologie – ruggen en dalen door ijs gevormd

Eén blik op de kaart leert dat het Hondsruggebied bestaat uit een aantal kaarsrecht naast elkaar lopende ruggen, waarvan de Hondsrug de meest prominente is. Deze zogenaamde megaflutes zijn in de Saale-ijstijd ontstaan, zo'n 150.000 jaar geleden, toen een ijsstroom vanuit het Noordzeegebied over het huidige Drenthe en Groningen heen schoof. De druk van het ijs en de kracht van het smeltwater heeft een patroon van evenwijdig lopende ruggen en laagtes in het landschap achtergelaten.

In deze laagtes ontstonden beekdalen zoals die van de Hunze en Drentsche Aa. Nergens anders in Europa kennen we een soortgelijk systeem van ruggen en dalen uit de ijstijden dat zo goed bewaard en zichtbaar is gebleven.

2. Zichtbare archeologie – schatten van onze voorouders

De bewoning en ontwikkeling van het gebied is rechtstreeks terug te voeren op dit ijstijdenlandschap van dalen en ruggen. Na de laatste ijstijd, ongeveer 10.000 jaar geleden, trokken eerst jagers en verzamelaars door het gebied. In de beekdalen en bossen, die de streek toen bedekten, was er voedsel in overvloed zoals wild, vissen en eetbare planten. Vanaf ca. 3000 v.Chr. vestigden zich de eerste landbouwers op de hogere zandgronden. Zij hebben ons hun stenen grafmonumenten nagelaten, de hunebedden. Van latere bewoners zijn honderden grafheuvels bewaard gebleven, prehistorische akkercomplexen – zogenaamde celtic fields – en stelsels van karrensporen die oude wegen aangeven. Vrijwel zeker liep duizenden jaren lang een doorgaande prehistorische route over de Hondsrug zelf. Er zijn wereldwijd weinig gebieden die zo'n enorme dichtheid kennen aan zichtbare prehistorische sporen.

3. Cultuurlandschap – door mensenhanden gemaakt

Het huidige cultuurlandschap vormt de derde laag in het Hondsruggebied. Het is in de loop van duizenden jaren door mensenhanden gevormd maar steeds herleidbaar naar de ruggen- en dalenstructuur uit de ijstijden. Van west naar oost ziet u steeds een landschappelijke afwisseling van hoog naar laag. De huidige esdorpen op de ruggen zijn ontstaan in de middeleeuwen toen bewoners zich met hun akkergronden – essen - blijvend vestigden op de hogere zandgronden langs een beekdal. Ten tijde van de turfwinning ontstonden de veenkoloniale nederzettingen ten oosten van de Hondsrug, in het Hunzedal. De namen waren afgeleid van de dorpen op de Hondsrug, bijvoorbeeld Buinen – Buinerveen – Nieuw-Buinen. Ondanks de eeuwenlange intensieve bewoning is het oorspronkelijke bekenstelsel goed bewaard gebleven. Het Hondsruggebied kent mede daardoor een Nationaal Park (Drentsche Aa) en een aantal bijzondere natuurgebieden met een Europese Natura 2000-status. Dit uit zich ook in de bijzondere flora en fauna die het gebied rijk is.

Het Hondsruggebied is nu een bosrijke omgeving maar halverwege de 19e eeuw was misschien 2% van Drenthe met bos bedekt. Dankzij de toepassing van kunstmest waren de uitgebreide stuifzanden

en kale heidevelden niet meer nodig voor de mestproductie. Om het stuifzand aan banden te leggen werden ze met bomen beplant. Deze bosontwikkeling kreeg een extra impuls door de enorme vraag naar dennenhout voor gebruik in de Limburgse mijnen.

In Bijlage 1 treft u een uitgebreide beschrijving aan van de kracht en kwaliteiten van het Hondsruggebied.

HOOFDSTUK 3

VISIE EN AMBITIE: EEN AANTREKKELIJK GEBIED VOOR BEWONERS, BEDRIJVEN EN BEZOEKERS

Wij hebben het toekomstbeeld voor de Hondsrug Unesco Global Geopark verwoord in zes thema's:

1. Een goed bewaard ijstijdenlandschap

Alle partners samen slagen er in de drie kernwaarden - geomorfologie, zichtbare archeologie en cultuurhistorisch landschap - te beschermen en te behouden voor volgende generaties. De identiteit van het ijstijdenlandschap blijft zo goed bewaard. In overeenstemming met de uitgangspunten die horen bij de status van een UNESCO Global Geopark vormt dit de basis voor een duurzame ontwikkeling van het gebied.
Om het landschap van het Hondsruggebied te beschermen en de beleefbaarheid te versterken ontwikkelen wij een landschapsvisie. Het Bioplan van het Nationaal Park Drentsche Aa, de landschapsvisies voor het Drentsche Aa- en Hunzegebied, het boek 'De Hondsrug. Landschap van eeuwen' en de nog te maken Atlas Landschap en Klimaat van het gebied vormen de basis voor deze visie.

2. Prettig wonen en werken

De Hondsrug is een gebied waar bewoners en ondernemers trots op zijn. Ze helpen actief mee het bijzondere karakter te behouden en uit te dragen, voelen zich deel van het gebied en ontlenen daar een gevoel van identiteit aan. De komende jaren zetten we ons in om deze betrokkenheid te versterken. Nieuwe bewoners en bedrijven voelen zich aangetrokken door de sterke identiteit van het gebied. Het aanbod van lokale producten versterkt de identiteit en draagt bij aan een duurzame ontwikkeling. Zo dragen de kernwaarden bij aan de leefbaarheid van en het vestigingsklimaat in het Hondsruggebied.

3. Duurzaam toerisme als motor

Het Hondsruggebied heeft een grote aantrekkingskracht op bezoekers uit Drenthe, de rest van Nederland en van buiten onze grenzen. Zij komen af op de unieke

combinatie van de drie kernwaarden die zichtbaar zijn in het landschap en op een aantrekkelijke manier uitgelicht worden bij zogenaamde hotspots en bezoekerscentra. Met de status van UNESCO Global Geopark is een grotere doelgroep bereikt, dankzij een aansprekende promotie en marketing die samen met de marketingorganisaties van Groningen en Drenthe en de regionale promotieorganisaties zijn opgezet. De extra bezoekers blijven langer en zorgen voor meer bestedingen en werkgelegenheid zodat de lokale economie volop profiteert. Zij zijn zich bewust van de kwetsbaarheid van de omgeving en gaan daar respectvol mee om. De verkoop van lokale producten maakt de economische ontwikkeling duurzamer.

4. Een gastvrij onthaal

Ondernemers zorgen voor een gastvrije ontvangst van de bezoekers die het Hondsruggebied aandoen. Ze kennen de kwaliteiten van het gebied en kunnen deze overdragen op bezoekers. Inmiddels zijn 180 bedrijven partner van het Geopark en hebben 130 ondernemers of medewerkers de ambassadeurscursus gevolgd. Dit laat zien dat veel bedrijven zich bewust zijn van het bijzondere karakter van het gebied.
De vraag van bezoekers is veranderd. Naast een authentiek verhaal ervaren mensen die het gebied bezoeken een duurzame beleving. De nadruk op lokale producten, een groene bedrijfsvoering en streekeigen toerisme zijn de belangrijkste pijlers voor een duurzame economische ontwikkeling van het gebied. Het Hondsruggebied is een voorbeeld voor groene ontwikkeling in ons land.

Bezoekers zijn meer dan tevreden over de kwaliteit van eten, drinken en slapen tijdens hun verblijf in eigentijdse, duurzame accommodaties. Er zijn het hele jaar door activiteiten en ze kunnen naar hartenlust wandelen en fietsen over goed onderhouden paden, zodat ze het gebied van harte aanbevelen bij anderen. Het Hondsruggebied staat zo goed bekend dat minimaal vijf reisorganisaties het in hun programma opnemen. In overeenstemming met de doelstellingen van een UNESCO Global Geopark streven de ondernemers naar steeds meer vergroening en duurzaamheid in de eigen bedrijfsvoering.

5. Aandacht voor klimaatadaptatie

Bewoners, ondernemers, terreinbeherende organisaties en overheden zijn zich bewust van de gevolgen van klimaatverandering en nemen maatregelen om negatieve effecten tegen te gaan. In de gezamenlijk ontwikkelde landschapsvisie spelen wij in op de gevolgen van klimaatverandering. Door educatieve toepassingen vragen we aandacht voor dit thema.

6. We doen het samen

Alle partijen werken samen aan hetzelfde doel. Overheden, terreinbeherende en toeristische organisaties zetten zich vanuit een gezamenlijk belang in om het Hondsruggebied aantrekkelijk te maken en te houden. Alle partners doen dit door de drie kernwaarden te versterken en kennis en geld te delen. Daarnaast dragen zij bij aan een goed functionerende netwerkorganisatie. Een gezamenlijke agenda en gemeenschappelijk optrekken met het Nationaal Park Drentsche Aa is binnen dit netwerk van groot belang. De Hondsrug UNESCO Global Geopark initieert productontwikkeling en zorgt voor afstemming en coördinatie tussen alle partners.

HOOFDSTUK 4

AANPAK: VIER PROGRAMMA-LIJNEN OM DE DOELEN TE BEREIKEN

Het UNESCO Global Geoparks Network heeft criteria geformuleerd waar een gebied aan moet voldoen om de status te verkrijgen en te behouden. Iedere vier jaar wordt een geopark hieraan getoetst. Stichting Geopark de Hondsrug heeft deze criteria en haar ambities vertaald in vier programmalijnen. Basis voor alle programmalijnen is de gebiedsidentiteit - de kracht van het Hondsruggebied - die bestaat uit de drie kernwaarden.

UNESCO-criteria

De beoordelingscriteria kunnen als volgt worden samengevat:

1. Omvang en identiteit

Een geopark is een aaneengesloten gebied met een duidelijke begrenzing. Het gebied is – mede dankzij bebording - herkenbaar voor inwoners en bezoekers. Juist de samenhang van geologie met landschap, natuur en cultuurhistorie maakt het gebied bijzonder en geeft het een eigen identiteit. Deze kwaliteiten moeten zichtbaar en beleefbaar zijn voor bezoekers en bewoners

2. Aansturing en betrokkenheid

Ieder geopark beschikt over een herkenbare organisatie die fungeert als aanspreekpunt voor het internationale netwerk en alle regionale partners. Bewoners, organisaties en overheden zijn betrokken bij de planvorming en activiteiten die onder de noemer van een geopark worden uitgevoerd.

3. Economische ontwikkeling

Een van de belangrijkste doelen van een geopark is het bevorderen van een duurzame economische ontwikkeling van het gebied. Een geopark versterkt de leefbaarheid en stimuleert lokale bedrijvigheid en werkgelegenheid.

4. Educatie

Een geopark draagt de kennis van het gebied op een begrijpelijke en aantrekkelijke wijze over aan een groot publiek maar ook aan een gespecialiseerde doelgroep. Het richt hiervoor musea en bezoekerscentra in, maakt routes en organiseert activiteiten. Dit gebeurt altijd samen met lokale partners. Een geopark stimuleert onderzoek om de kennis te vergroten.

5. Bescherming en behoud

Overheden dienen de kwaliteiten en waarden die hebben geleid tot de status van geopark binnen de eigen wet- en regelgeving te beschermen en behouden. Verlies van kwaliteit leidt op den duur tot verlies van de status.

6. Internationaal netwerk

Ieder geopark is lid van het Global Geoparks Network waarbinnen het kennis, ervaring en ‘best practices’ deelt. Met het lidmaatschap onderschrijft een geopark de doelstelling van een duurzame ontwikkeling op basis van de eigen gebiedsidentiteit.

Vier programmalijnen

Iedere programmalijn bestaat uit een aantal opdrachten, die er samen voor zorgen dat de doelen van het masterplan in de komende vijf jaar worden bereikt. De opdrachten zijn onderverdeeld in maatregelen met concrete activiteiten. Stichting Geopark de Hondsrug maakt jaarlijks een activiteitenplan, gericht op uitvoering van het masterplan.

Programmalijnen:

- *Identiteit*: De kracht van het Hondsruggebied beleven.
- *Educatie*: Mensen bewust maken van de identiteit van het Hondsruggebied.
- *Economische ontwikkeling*: De mogelijkheden van het gebied benutten voor duurzaam toerisme.
- *Behoud*: De kernwaarden van het Hondsruggebied beschermen.

Iedere programmalijn bestaat uit een aantal opdrachten, die er samen voor zorgen dat de doelen van het masterplan in de komende vijf jaar worden bereikt. De opdrachten zijn onderverdeeld in maatregelen met concrete activiteiten. Stichting Geopark de Hondsrug maakt jaarlijks een activiteitenplan, gericht op uitvoering van het masterplan.

	Identiteit: De kracht van het Hondsruggebied beleven
1	Opstellen gezamenlijke landschapsvisie
2	Oude routes nieuw leven in blazen
3	Verhalen vertellen achter unieke nederzettingspatronen

	Educatie: Mensen bewust maken van de identiteit van het Hondsruggebied
1	Educatie over de kernwaarden voortzetten en uitbouwen
2	Verbinden van musea en informatiepunten met het Geopark
3	Stimuleer wetenschappelijk onderzoek
4	Zet in op internationale samenwerking
5	Ontwikkel samenwerking op het gebied van educatie voor een duurzame ontwikkeling

	Economische ontwikkeling: De mogelijkheden van het gebied benutten voor duurzaam toerisme
1	De Hondsrug UNESCO Global Geopark als merk
2	Regionale samenwerkin in gebiedsmarketing
3	Productontwikkleing op basis van kernwaarden

	Behoud: De kernwaarden van het Hondsruggebied beschermen
1	Bescherming van de kernwaarden door beleid en beheer
2	Ontwikkel activiteiten ten aanzien van duurzaamheid en klimaatadaptatie

4.1 De kracht van het Hondsrug-gebied beleven

Een uniek ijstijdenlandschap

De kracht van het Hondsruggebied ligt in de unieke combinatie en samenhang van de drie kernwaarden. Samen vormen ze de identiteit en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Bewoners en bezoekers kunnen meer genieten van het gebied als de drie kernwaarden nog beter zichtbaar en beleefbaar worden gemaakt in het landschap.

Opdracht 1: Versterk de beleving van het Hondsruggebied

Resultaat

Bewoners en bezoekers ervaren het Hondsruggebied als een aantrekkelijk gebied om in te wonen en te verblijven vanwege de drie kernwaarden. Deze kernwaarden zijn voor iedereen zichtbaar, toegankelijk en beleefbaar gemaakt in het landschap.

Maatregelen

1.1 Versterk de landschappelijke identiteit van het gebied

- Het gezamenlijk opstellen van een Landschapsvisie.

Om richting te geven aan de ontwikkeling van natuur en (de inrichting van het) landschap in het Hondsruggebied is een landschapsvisie onontbeerlijk. Deze visie sluit aan op de landschapsvisie voor het Drentsche Aa en Hunzegebied en krijgt input uit de nog te maken Atlas landschap en klimaat voor de Hondsrug, het landschapsvisie Nationaal park Drentsche Aa en de landschapsvisie voor de Hunze. Het opstellen van deze visie is een proces met alle partners uit de netwerkorganisatie. Onderzocht zal worden of het Geopark een rol kan krijgen als consulent om gemeenten en andere partijen te ondersteunen ten aanzien van de uitvoering van de landschapsvisie.

Het onderzoek naar mogelijkheden om het hoogteverschil beter zichtbaar te maken zal worden meegenomen in de landschapsvisie.

1.2 Blaas oude routes over de zandruggen nieuw leven in

- Nader onderzoek naar oude routes.
- Het ontwikkelen van een plan om de N34 een Hondsrug-identiteit te geven.

De ruggen in het Hondsruggebied vormen al eeuwenlang oude routes die letterlijk en figuurlijk de dorpen en steden in het gebied met elkaar verbinden. Meest sprekend voorbeeld zijn de karrensporen die in enkele natuurgebieden zijn overgebleven als restant van deze oude wegen. Het is niet altijd bekend waar de oude routes hebben gelopen maar nog steeds lopen belangrijke doorgaande wegen in de lengterichting van de ruggen, zoals de N34 en de Rijksstraatweg in Haren. Langs deze bestaande routes liggen kansen om de beleving in het Hondsruggebied te versterken. Het gedeeltelijk zichtbaar maken van het tracé van de prehistorische route en de middeleeuwse route biedt kansen voor de versterking van de gebiedsbeleving.

Een eerste onderzoek naar de oude routes heeft plaatsgevonden. Bij het realiseren van het Hondsrugpad is rekening gehouden met de uitkomsten van dit onderzoek. Vervolgonderzoek is wenselijk.

De naam Hunebed Highway is inmiddels ingeburgerd. De ontwikkeling naar een belevingsweg moet nog vorm krijgen want er is nog geen sprake van een Hondsrug-identiteit rond de weg.]

1.3 Vertel het verhaal achter het unieke nederzettingspatroon

- Het patroon van esdorpen zichtbaar maken.
- Aandacht besteden aan het patroon van de dorpen in het veen.

De oudste dorpen in het Hondsruggebied liggen op de ruggen. Op de Hondsrug zelf liggen ze aan de oost of aan de westkant.

Hoog en droog maar toch weer dicht bij de beekdalen met hun water en hooilanden. Deze dorpen hebben daarom allemaal een noord- en een zuid-es.

Ook in de veenontginningen in het Hunzedal en het Mondengebied is sprake van een bijzonder nederzettingspatroon. Voorbeelden zijn Eext, Eexterveen en Eexterveenschekanaal. De namen van de nederzettingen zijn afgeleid van de dorpen op de Hondsrug.

Op verschillende manieren is aandacht voor het patroon van de esdorpen, bijvoorbeeld de expositie in de Nabershof te Emmen en via diverse routes.

Op dit moment wordt gewerkt aan een onderzoek naar het verhaal achter het ontstaan van de dorpen in de veenontginningen.

4.2. Educatie: Mensen bewust maken van de identiteit van het Hondsruggebied

Het Geopark ontwikkelt en deelt kennis

Een belangrijke doelstelling van een Geopark is het verder ontwikkelen en delen van de kennis over het gebied. Om dit te bereiken heeft Stichting Geopark de Hondsrug een wetenschappelijke commissie opgericht, verzorgt zij regelmatig lezingen en excursies, leidt ze eigen gidsen op en verspreidt ze kennis over het Hondsruggebied via allerlei media en kanalen. De stichting werkt nauw samen met onderwijsinstellingen en andere partners uit de regio. Doelgroep zijn alle personen – van inwoners en bezoekers tot deskundigen en ondernemers – en organisaties – onderwijs, wetenschap, terreinbeheerders en andere maatschappelijke instellingen - die betrokken zijn bij het gebied.

Educatie is een begrip dat op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden. Over het algemeen komt educatie voor in drie verschillende situaties:

1. formeel (leren met een leraar in een klaslokaal, wat leidt tot een examen en kwalificatie).
2. niet-formeel (training in of buiten een klaslokaal die regelmatig plaatsvindt).
3. informeel (leren dat onbedoeld is en plaatsvindt door te werken, activiteiten te doen met familie en vrienden of gewoon op te groeien als kind).

Het Geopark kan door samenwerking in alle drie de situaties geïntegreerd worden. Eigenlijk kunnen alle activiteiten die wij organiseren, veelal samen met onze partners, vallen onder het begrip educatie. Ook exposities bij de musea, fietsroutes, films hebben als doel om bewoners en bezoekers te informeren over het Hondsruggebied en haar kernkwaliteiten.

Focus op de drie kernwaarden versterkt de kennis over het Hondsruggebied.

Ook in het aanbod aan educatief materiaal is focus nodig op de drie kernwaarden en dienen er keuzes gemaakt te worden in doelgroepen, locaties en partners. Tezamen zorgt dit voor een betere sturing op het bereiken van de educatieve doelen. Naast bezoekers en het onderwijs zijn de eigen bewoners en ondernemers de belangrijkste doelgroep voor educatieve activiteiten omdat zij de dragers zijn van de identiteit van het Hondsruggebied.

De programmalijn Bewust maken bevat vijf opdrachten om kennis over en waardering voor het Hondsruggebied te versterken.

Opdracht 1: Versterk de educatie over de kernwaarden

Resultaat

Bewoners (waaronder scholen) en bezoekers herkennen en waarderen het Hondsruggebied vanwege de drie kernwaarden.

Maatregelen

1.1 Zet de huidige educatieve activiteiten voort

- Workshop 'Ontdek de ijstijden' voor alle basisscholen.
- Hondsrugacademie.
- Cursus Zwerfsteen herkenning en geologie lezingen.
- Lespakket 'de grond onder onze voeten'.

Stichting Geopark de Hondsrug zet met haar partners de huidige educatieve activiteiten voort zoals de Hondsrugacademie – die bijna ieder jaar een serie lezingen organiseert - en de programma's voor het basis- en voortgezet onderwijs. Het lespakket 'Ontdek de ijstijden' bereikt al heel wat leerlingen van de basisscholen, maar de ambitie is dat alle basisscholen in het Hondsruggebied bereikt worden. Bij evenementen en tijdens de Geoparkweek wordt de ijstijdenles ingezet. Ook het Hunebedcentrum heeft een uitgebreid educatief aanbod waaronder de ijstijden les voor bezoekende scholen.

1.2 Leer over de drie kernwaarden in het veld

- Opleiding gidsen.
- Safari's en excursies.

Ondernemers en bewoners zijn de belangrijkste ambassadeurs van het gebied. Stichting Geopark de Hondsrug en haar partners leiden gidsen op die aan bezoekers het verhaal van de drie kernwaarden vertellen en laten zien.

Ook verzorgen de stichting en haar partners - zoals musea, informatiepunten, TBO's, het NP Drentsche Aa, Het Drentse Landschap en Staatsbosbeheer - minimaal 50 educatieve safari's en excursies per jaar door het Hondsruggebied. Doelgroepen zijn scholen, bezoekers en bewoners als wel ondernemers en andere partners.

1.3 Verbeter educatie over de kernwaarden van het Hondsrug Unesco Global Geopark op de basisscholen

- Workshop 'ONTDEK DE IJSTIJDEN! voor basisscholen in het Hondsruggebied.

In 2019 hebben we in samenwerking met het IVN de workshop 'ONTDEK DE IJSTIJDEN!' voor de basisscholen in het Hondsruggebied ontwikkeld. In het schooljaar 2019/2020 is er een pilot gedraaid op de bassischolen van de gemeente Borger-Odoorn.

Vanaf het schooljaar 2021/2022 draait de workshop mee in het cultuurmenu van de gemeente Borger-Odoorn en krijgt het een plek in de gemeente Coevorden. Ook op basisscholen in andere gemeenten wordt de workshop aangeboden, zij het steeds op verschillende wijzen en bij andere erfgoedorganisaties, zoals het scholennetwerk van IVN.

1.4 Ontwikkel een activiteiten programma voor jeugdige bewoners

- Het gezamenlijk ontwikkelen van een activiteitenpakket voor de verschillende scouting groepen.

We willen een structurele samenwerking met de scouting in het gebied realiseren. Hiertoe ontwikkelen we in 2021 een gezamenlijk activiteitenpakket voor de verschillende scoutinggroepen. Het doel is deze groep kinderen kennis, affiniteit en trots voor het Hondsruggebied bij te brengen. De scouts kunnen zo een Geopark-badge verdienen. Uiteindelijk willen we scouting als Junior Rangers van het gebied laten fungeren. Als pilot is scoutinggroep De Woudlopers van Borger benaderd.

Opdracht 2: Verbind musea en informatiepunten met het Geopark

Resultaat

Drie of vier musea en informatiepunten zetten in op educatie over de Hondsrug. In hun (educatieve) producten besteden aandacht aan de kernwaarden van het Hondsruggebied. Zij werken samen met deskundigen, de stichting Geopark de Hondsrug en het onderwijs aan verbreding en verdieping van de kennis rond het thema van het museum of informatiepunt en vertalen dit in producten en educatieve activiteiten.

Maatregelen

2.1 Ieder Geoparkmuseum en -informatiepunt ontwikkelt een eigen educatief programma

- Intensiveren van de samenwerking tussen het Hunebedcentrum en het Geopark met een educatieprogramma dat ingaat op de kernwaarden van het Hondsruggebied.
- Inventariseren educatief aanbod van andere musea en doorverwijzing op de Geoparkwebsite.

Doel is dat ieder Geoparkmuseum en -informatiepunt- in overleg met Stichting Geopark de Hondsrug - een eigen programma opstelt om de kennis uit te dragen over het eigen thema en de kernwaarden bijvoorbeeld met cursussen, excursies en lezingen. Belangrijkste doelgroepen zijn scholen, bewoners en bezoekers.

Wij stimuleren dat musea in het Hondsrug gebied binnen hun educatieve aanbod een link leggen naar het Geopark. Naast de huidige partners als het Hunebedcentrum, Van Gogh-huis en het Veenpark te Barger-Compascuum, is het Museum aan de Aa in Groningen een belangrijke toekomstige partner.

Opdracht 3: Stimuleer wetenschappelijk onderzoek

Resultaat

De wetenschappelijke commissie van de Hondsrug Unesco Global Geopark heeft een eigen onderzoeksprogramma waarmee het kennisinstellingen faciliteert, opdrachten uitzet en stimuleert om de kennis over

de kernwaarden van het Hondsruggebied te vergroten. Het programma heeft gezorgd voor meer kennis over het Hondsruggebied.

Maatregelen

3.1 Ontsluit de wetenschappelijke informatie over het Hondsruggebied

- Ontsluiten van onderzoek met een database op de website.

De wetenschappelijke commissie van het geopark stimuleert promotieonderzoeken in het gebied en verzamelt al het onderzoek dat is verricht naar het Hondsruggebied.

De stichting houdt op de eigen website een database bij van alle artikelen over het Hondsruggebied, zowel wetenschappelijk

als populair. Zo is er een plek waar iedereen terecht kan die meer wil weten over het Hondsruggebied.

De wetenschappelijke commissie werkt aan een herpositionering. Onderdeel van deze heroriëntatie is ook de overweging om een economisch georiënteerde academicus in de commissie op te nemen, ook gezien de doelen van het Geopark op sociaal economisch niveau.

3.2 Maak een onderzoeksagenda

- Stimuleren van onderzoek door studenten op basis van de onderzoeksagenda.

Nu het Hondsruggebied volop in de belangstelling staat, blijkt dat we veel weten over het gebied maar dat er ook vragen onbeantwoord blijven. Ongetwijfeld zullen er in de toekomst nog meer onderzoeksvragen opkomen bij partners en bij de Stichting Geopark de Hondsrug. Op basis van actuele vragen, het afgeronde en het nog te verrichten onderzoek heeft de wetenschappelijke commissie een onderzoeksagenda opgesteld waarmee het onderwijsinstituten stimuleert onderzoek te doen naar het Hondsruggebied. De agenda is een goede basis voor het stimuleren van onderzoek door studenten. De actualisering van de agenda loopt via de Wetenschappelijke commissie.

Opdracht 4: Zet in op internationale samenwerking

Resultaat

Geopark De Hondsrug ontwikkelt en wisselt actief kennis uit met andere geoparken en kennisinstituten zodat de kennis

over het Hondsruggebied is vergroot en de kwaliteit van de producten en activiteiten is verbeterd.

Maatregelen

4.1 Benut de kennis en ervaring van het Geopark-netwerk

- Samenwerking met TERRA.Vita.
- Samenwerking met geoparken die de ijstijden tot onderwerp hebben.
- Deelname aan de activiteiten van de Global Geoparks Network (GGN).

De Hondsrug Unesco Global Geopark is onderdeel van het European and Global Geoparks Network. Dit netwerk organiseert jaarlijks bijeenkomsten om kennis en ervaringen uit te wisselen tussen alle geoparken. Stichting Geopark de Hondsrug

bezoekt deze bijeenkomsten en zorgt dat de informatie wordt gedeeld met alle partners. Zij kunnen hiermee hun producten en activiteiten verbeteren.

Wij werken samen met TERRA.Vita in het kader het interregproject UNESCO Geopark Coöperatie. Een van de onderdelen is het ontwikkelen van een educatieplan als middel om de duurzaamheidsdoelen van de VN te realiseren.

Zodra de coronamaatregelen een nauwere uitwisseling en samenwerking weer mogelijk maken zetten wij het initiatief voort om te komen tot een uitwisseling met Geoparken die de ijstijden tot onderwerp hebben.

Wij nemen actief deel aan de activiteiten van het Global Geoparks Network.

4.2 Organiseer een congres van het Geoparks Network

- Organisatie voorjaarsvergadering Europees Geoparks Network (EGN).

Wij organiseren in april 2022 de voorjaarsvergadering van het European Geoparks Network, de Europese afdeling van het Geoparknetwerk. De resultaten van het interreg project UNESCO Geopark coöperatie zal een belangrijk onderwerp in deze bijeenkomst zijn.

Opdracht 5: Ontwikkel samenwerking op het gebied van educatie voor een duurzame ontwikkeling

Resultaat

Duurzaamheid is een onlosmakelijk deel van het educatieve aanbod in het Hondsruggebied. Zoveel mogelijk partners in het Hondsruggebied, waaronder de terreinbeherende organisaties, IVN en de stichting Geopark zelf, besteden aandacht aan de duurzaamheidsdoelstellingen van de VN.

Maatregelen

5.1 Ontwikkel een gezamenlijk actieplan 'Educatie voor duurzame ontwikkeling'

- Actieplan 'Educatie voor duurzame ontwikkeling' ontwikkelen.

We streven naar een goede samenwerking met zoveel mogelijk partners op het gebied van educatie voor duurzame ontwikkeling in het gebied. Hiervoor richten wij de werkgroep educatie op. Met de partners in deze werkgroep willen wij werken aan:

- Inventarisatie van het bestaande educatieve aanbod van samenwerkingspartners.
- Ontwikkeling van een gezamenlijk actieplan 'Educatie voor duurzame ontwikkeling'.
- Opbouw van grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden tussen scholen en tussen buitenschoolse leercentra.
- Ontwikkelen van excursies.

4.3 Economische ontwikkeling: De mogelijkheden van het gebied benutten via duurzaam toerisme

Van alle tijden

De Hondsrug UNESCO Global Geopark onderscheidt zich van andere gebieden door de combinatie van de drie kernwaarden. Het zijn evengoed drie tijdlagen die ervoor zorgen dat de bezoeker een bijzondere reis door de tijd beleeft. De reis voert van 150.000 jaar geleden, langs de oudste sporen van mensen, tot in de huidige tijd. En dat in een korte periode over een kleine afstand. Zelfs de route over de Hondsrug is al duizenden jaren oud. Dit maakt 'Van alle tijden' een passende slogan om de Hondsrug UNESCO Global Geopark voor het voetlicht te brengen. We sluiten aan bij het merkhuis van de Oerprovincie Drenthe.

Meer bezoekers door een sterkere gebiedsidentiteit

Het Hondsruggebied trekt nu een grote groep bezoekers die afkomen op het mooie landschap, grote attracties als Wildlands, bijzondere vakantieparken, voorzieningen voor kinderen en de eindeloze wandel- en fietspaden.

De strategie voor de komende jaren is tweeledig. Ten eerste de bestaande bezoekers verleiden langer te blijven door de kwaliteit van het huidige aanbod te verbeteren en uit te bouwen. En vervolgens nieuwe bezoekers aantrekken door meer nadruk te leggen op de UNESCO-status en de drie unieke kernwaarden, met name uit de leefstijlgroepen Blauw (stijlvol en luxe) en Rood

Oerprovincie Drenthe

Maak een avontuur van 150.000 jaar mee! De Hondsrug Global Geopark zit barstensvol stoere geschiedenis. Gigantische ijsmassa's walsten alles plat en boetseerden een uniek landschap met ruggen, dalen en stromende beken. Er leefden hier harige mammoeten en sabeltandtijgers. Je ontdekt hier nog échte sporen van alle tijden: hunebedden, grafheuvels, prehistorische gereedschappen en botten, middeleeuwse karrensporen, esdorpen en authentieke Saksische boerderijen. Het Hondsruggebied is zo uniek dat UNESCO het heeft erkend als Global Geopark. Het enige in Nederland, een van de 140 wereldwijd. Ga op een actieve ontdekkingstocht, langs vele boeiende verhalen. En laat je verrassen door de eigentijdse en ontspannen manier waarop je die hier meemaakt.

(creatief en inspirerend). Mensen uit deze groepen, waar ook de internationale 'geotoeristen' toe behoren, voelen zich namelijk aangetrokken door landschap en cultuurhistorie. De status van UNESCO Global Geopark voegt zo een extra laag toe aan het Hondsruggebied, die een nieuwe doelgroep aantrekt.

Gebiedsmarketing heeft effect

De programmalijn Benutten wil mensen verleiden De Hondsrug UNESCO Global Geopark te bezoeken en er te verblijven. Aan het eind van het masterplan, in 2026, is het effect:

- 75% van de inwoners en bezoekers weet dat het Hondsruggebied is ontstaan in de ijstijden en de UNESCO status bezit.
- De nadruk op De Hondsrug UNESCO Global Geopark (verkregen door de drie kernwaarden) levert 10% extra bezoekers op, ook uit het buitenland, die langer blijven.
- Zij waarderen het gebied met minimaal een 8 op toeristische websites.
- De manier waarop het Geoparkbureau en de partners de drie kernwaarden presenteren – o.a. met activiteiten, locaties, arrangementen, routes, etc. – versterkt de beleving van bewoners en bezoekers.
- Het Hondsruggebied staat zo goed bekend dat minimaal 5 reisorganisaties het in hun programma opnemen.

De programmalijn bevat vier opdrachten:

Opdracht 1: Hondsrug UNESCO Global Geopark als sterk merk

Resultaat

De Hondsrug UNESCO Global Geopark is een sterk merk. Dit zorgt voor binding met bewoners, bekendheid bij toeristen en resulteert in meer overnachtingen en bestedingen. Verwacht wordt een groei van 10%. De drie kernwaarden staan in alle uitingen genoemd als de belangrijkste kwaliteiten van De Hondsrug UNESCO Global Geopark. Ze zijn verpakt in de slogan 'Van alle tijden'.

Maatregelen

1.1 Draag gezamenlijk het 'merk' Hondsrug UNESCO Global Geopark uit

- Verbeteren van het gezamenlijk uitdragen van het 'merk' Hondsrug UNESCO Global Geopark.

Alle partijen – overheden, terreinbeheerders, maatschappelijke organisaties en bedrijven – dragen dezelfde boodschap uit over De Hondsrug UNESCO Global Geopark. Zij positioneren de Hondsrug UNESCO Global Geopark als een kwalitatief hoogwaardig gebied dat aantrekkelijk is voor bewoners, bezoekers en bedrijven dankzij de drie kernwaarden en de manier waarop alle partijen daarmee omgaan.
De toeristische promotie van het Hondsrug Geopark wordt ondersteund vanuit Marketing Drenthe, Marketing Groningen en de promotie-organisaties. De stichting Geopark de Hondsrug ontwikkelt materialen en activiteiten die het merk versterken. Dit masterplan is de basis voor het verder ontwikkelen van het Hondsrug UNESCO Global Geopark als sterk merk.
Bewoners, (internationale) bezoekers en bedrijven kennen De Hondsrug UNESCO Global Geopark door een constante en consequente communicatie van interne en externe promotie. Hiervoor zijn verschillende media, communicatiemiddelen en -kanalen in gebruik. Voor de interne promotie betreft het onder andere folders, brochures, nieuwsbrief, gidsen, infoborden websites, social media, presentaties en persberichten. Voor de externe promotie gaat het onder andere om TV-spots,

artikelen in kranten en tijdschriften, bebording en communicatie via partners als hotels en vakantieparken. Bij bebording is het van belang dat de terreinbeherende instanties en het Geopark daarin nauw samenwerken. We streven naar een groei van het aantal bezoekers van de website met 10.000 per jaar. Ook wordt ingezet op een toename van het bereik via social media van 10% per jaar.

1.2 Werk de gevolgen uit die focus op kernwaarden heeft voor de andere verhaallijnen.

- Onderhouden en actualiseren van de verhaallijnen, met de focus op de drie kernwaarden.

In de afgelopen periode zijn er in het Geoparkgebied negen verhaallijnen ontwikkeld. De focus op de drie kernwaarden komt terug in de betreffende exposities en in de communicatiemiddelen. De focus op de drie kernwaarden waarmee het gebied zich echt onderscheidt, heeft gevolgen voor de andere verhaallijnen. De verhaallijnen blijven wel gehandhaafd en hebben regelmatig onderhoud en actualisatie nodig.

1.3 De kernwaarden vormen de basis voor alle uitingen en ieder toeristisch product van De Hondsrug UNESCO Global Geopark.

- Kernwaarden uitdragen met exposities, brochures en de website.

De kernwaarden staan in alle uitingen over De Hondsrug UNESCO Global Geopark genoemd als de belangrijkste kwaliteiten van het Hondsruggebied. Ze zijn verpakt in de slogan ‘Van alle tijden’.

Elk toeristisch product dat de naam Hondsrug UNESCO Global Geopark gebruikt, verwijst naar minimaal een van de drie kernwaarden. Het betreft onder andere routes, arrangementen, evenementen maar ook de musea, informatiepunten en hotspots. Zo ontstaat een herkenbaar en samenhangend beeld van de Hondsrug UNESCO Global Geopark.

Opdracht 2. Versterk de regionale samenwerking in gebiedsmarketing

Resultaat

Alle partners (ondernemers, overheden, terreinbeheerders, verenigingen, maatschappelijke organisaties, onderwijs) sluiten in hun aanbod en activiteiten aan bij de kernwaarden van het Hondsruggebied en vertellen in hun promotie dat zij onderdeel zijn van de Hondsrug UNESCO Global Geopark.

Maatregelen

2.1 Maak samen een regionaal uitvoeringsprogramma

- Onderzoeken hoe de samenwerking in de gebiedsmarketing effectiever georganiseerd kan worden.

Stichting Geopark de Hondsrug participeert in een door de toeristische organisaties gezamenlijk te ontwikkelen programma en plannen voor de marketing en promotie van het Hondsruggebied. De verschillende doelgroepen met hun specifieke behoeften komen daarbij goed in beeld. Het programma zorgt dat alle onderdelen en partijen aan bod komen en voorkomt dubbelingen of hiaten in de communicatie
.

Opdracht 3. Productontwikkeling op basis van de kernwaarden

Resultaat

Alle producten, diensten en te bezoeken locaties dragen bij aan een betere zichtbaarheid en beleefbaarheid van de kernwaarden. Dit maakt dat bewoners, bedrijven en bezoekers De Hondsrug UNESCO Global Geopark makkelijk herkennen en meer waarderen.

Maatregelen

3.1 Maak De Hondsrug UNESCO Global Geopark herkenbaar in het veld

- Aanvullen van nog ontbrekende borden en markeringen.
- Afstemmen van bebording met het NP Drentsche Aa.

Langs alle doorgaande wegen staan inmiddels borden die bezoekers erop wijzen waar De Hondsrug UNESCO Global Geopark begint. Ook ieder museum, informatiepunt en hotspot is als herkenbare geoparklocatie aangegeven. Waar nodig is bij het vormgeven van de borden met de lokale partners samengewerkt om ieders uitingen zo goed mogelijk te combineren. Plaatsing en vervanging van borden gebeurt in overleg met terreinbeheerders. Dezelfde aanpak geldt voor routes die de naam van het UNESCO Geopark voeren.

3.2 Ontwikkel locaties, projecten en producten die de beleving van de kernwaarden versterken

- Stimuleren en steunen van initiatieven en ideeën in het Hondsruggebied die de beleving van de kernwaarden kunnen versterken.

Er zijn veel initiatieven en ideeën in het Hondsruggebied die de beleving van de kernwaarden kunnen versterken en daarmee meer bezoekers trekken. Voorbeelden zijn routes, film, VR-producties, exposities, verbetering hotspots, etc.

3.3 Verbind het nieuwe Museum aan de Aa en de Hortus aan de structuur van het Geopark

- Het Museum aan de Aa en de Hortus opnemen in de structuur van het Geopark.

Het Noordelijk Scheepvaartmuseum transformeert zich tot historisch museum van Groningen, onder de naam Museum aan de Aa. Daarmee vertelt het ook het verhaal van de locatie en de ligging op de Hondsrug. Het heeft de intentie om informatiepunt van het Geopark te worden. De Hortus in Haren heeft de Hondsrugtuin aangelegd en is bezig om de informatievoorziening over het Hondsruggebied te verbeteren. Beide plekken zijn een aanwinst voor de structuur van het Geopark.

3.4 Realiseer een centraal bezoekerscentrum

- Een centraal bezoekerscentrum over het Hondsruggebied realiseren.

Bezoekers hebben behoefte aan een centraal punt om een start te maken met de ontdekking van het gebied. Dit is een plek die bezoekers stimuleert om het gebiedsverhaal te ontdekken en activiteiten in het gebied te ontplooien. Ook het NP Drentsche Aa en Stichting Het Drentse Landschap voelen de behoefte voor een informatie- en bezoekerscentrum. Wij onderzoeken in hoeverre we deze wens gezamenlijk kunnen invullen. Onze wens is aan te sluiten bij een bestaande voorziening, met een voorkeur voor het Hunebedcentrum omdat wij daar al een sterke – inhoudelijke - relatie mee hebben.

3.5 De (recreatie)ondernemer als ambassadeur

- Activiteiten ontwikkelen die toeristische bedrijven stimuleren duurzaamheid hoog in het vaandel te hebben
- Het gebruik van lokaal geproduceerde producten en ambachten Stimuleren.
- De ambassadeurscursussen voortzetten.

We willen in het Hondsruggebed toe naar een aanpak waar ondernemers ambassadeur van het gebied zijn en een duurzame bedrijfsvoering uitgangspunt is. Ondernemers ontwikkelen producten en activiteiten die passen bij de kernwaarden van het Hondsruggebied. De projecten Ambachtsmakelaar en Streekeigen ondernemen hebben ondernemers onder andere gestimuleerd in het gebruik van streekeigen producten en dragen zo bij aan het duurzaam toerisme.
Ondernemers zijn ambassadeurs voor het Hondsruggebied. Zij ontvangen gasten en verwijzen bezoekers door naar andere locaties en activiteiten in het gebied. Zij kunnen hun gastheerschap nog beter maken door deel te nemen aan themabijeenkomsten en ambassadeurscursussen. Inmiddels hebben meer dan 130 ondernemers deelgenomen aan de ambassadeurscursus van het Geopark. Ook Het NP Drentsche Aa organiseert regelmatig een gastheercursus.

4.4 Behoud: De kernwaarden van het Hondsruggebied beschermen

Een goed bewaard ijstijdenlandschap

De kernwaarden van het Hondsruggebied vormen het fundament van de status UNESCO Global Geopark. Een goed beleid, bescherming en beheer zijn essentieel om deze kernwaarden te behouden. Hierbij is de steun en inzet van alle partners nodig.

Opdracht 1. Bescherm de kernwaarden van het Hondsruggebied

Resultaat

Het Hondsruggebied behoudt zijn status van UNESCO Global Geopark omdat de kernwaarden goed behouden en beschermd zijn, en duidelijk en met nadruk naar buiten worden gebracht.

Maatregelen

1.1 Bescherming van de kernwaarden door beleid en beheer

- terreinbeheerders en overheden werken aan de bescherming van geologie, landschap en cultuurhistorie.

Overheden zorgen voor planologische bescherming van de kernwaarden in het Hondsruggebied. Vooral het cultuurlandschap en de aardkundige waarden verdienen extra aandacht om nog beter in overheidsbeleid geborgd te worden. Ook de terreinbeheerders zoals Staatsbosbeheer, Stichting Het Drentse Landschap en Natuurmonumenten zorgen dat de kernwaarden in hun beheerterreinen goed behouden blijven. Zij verankeren de kernwaarden geologie, cultuurhistorie en landschap in hun beheerplannen.

1.2 Behoud door ontwikkeling

- Onderzoek naar de thema's duurzaamheid en klimaatverandering in relatie tot de opgaven voor het Hondsruggebied.

Een verantwoorde en duurzame ontwikkeling draagt bij aan behoud van de kernwaarden. Als ruimtelijke ontwikkelingen - zoals stedelijke ontwikkeling, de bouw van woningen, aanpassing van wegen of de ontwikkeling van natuur - goed en slim worden ontworpen en ingepast, kunnen zij de kernwaarden van het Hondsruggebied versterken. Andersom kunnen de kernwaarden ontwerpers inspireren om tot bijzondere plannen te komen voor nieuwe ontwikkelingen in het gebied.
Het is van groot belang dat de verschillende overheden in hun visies, beleid en projecten verwijzen naar het Hondsruggebied en haar kernwaarden. Stichting Geopark heeft hierin een stimulerende rol.

1.3 Monitoren van de uitgangspunten van het Geopark

- Regelmatig monitoren van de uitgangspunten van het Geopark.

Het Global Geoparks Network (GGN) heeft criteria ontwikkeld waaraan een geopark moet voldoen om de status te behouden. Eens per vier jaar vindt een meting plaats. Voor deze monitoring heeft het GGN een instrument beschikbaar gesteld. Stichting Geopark de Hondsrug monitort regelmatig de criteria en onderneemt actie als de status in gevaar dreigt te komen. Monitoring dient ook als meting om te zien of maatregelen renderen. De hotspots monitoren wij zo mogelijk iedere twee jaar via een systeem dat wij zelf hebben opgezet.

Opdracht 2. Ontwikkel activiteiten ten aanzien van duurzaamheid en klimaatadaptatie

Resultaat

Door aandacht voor duurzaamheid en door in te spelen op klimaatverandering is het Hondsruggebied een voorbeeld voor groene ontwikkeling in ons land. De nadruk op lokale producten, een groene bedrijfsvoering en streekeigen toerisme vormen de belangrijkste pijlers voor een duurzame economische ontwikkeling van het gebied.

Maatregelen

2.1 Duurzaamheid en klimaatadaptatie verankeren in onze activiteiten

- In beeld brengen wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor het Hondsruggebied.
- Uitvoeren van maatregelen voor klimaatadaptatie door overheden en gebruikers van het gebied.

In een Atlas over landschap en klimaat brengen we in beeld wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor het Hondsruggebied, met een doorkijk naar de toekomst. Hierbij betrekken we de activiteiten die waterschappen, gemeenten en provincies al ontwikkelen. Deze atlas is een van de grondleggers voor de bij 1.1. genoemde landschapsvisie. De resultaten van het onderzoek en de gegevens uit de Atlas vormen de basis voor ruimtelijke visies en dragen zo bij aan de realisatie van de maatregelen. In de gezamenlijk te ontwikkelen landschapsvisie spelen wij in op de gevolgen van klimaatverandering. Door educatieve toepassingen vragen we aandacht voor dit thema.

2.2 Educatieve activiteiten

- Ontwikkelen van educatieve toepassingen om aandacht te vragen voor het thema klimaatadaptatie.

De informatie uit de Atlas verwerken we in exposities en in educatieve activiteiten van De Hondsrug Unesco Global Geopark, zoals de Hondsrug Academie en de workshops voor basisscholen.

HOOFDSTUK 5

ORGANISATIE: DE HONDSRUG UNESCO GLOBAL GEOPARK ALS NETWERK-ORGANISATIE

Een slagvaardige netwerk-organisatie

Ieder UNESCO Global Geopark moet over een herkenbare organisatie beschikken die fungeert als aanspreekpunt voor het internationale netwerk en alle regionale partners. Stichting Geopark de Hondsrug is de spin in het web van de netwerkorganisatie De Hondsrug UNESCO Global Geopark. Het netwerk bestaat uit vele partners: overheden, maatschappelijke organisaties, terreinbeherende organisaties en bedrijven.

De stichting bestaat uit een klein team van een manager met enkele medewerkers plus een bestuur. Volgens de UNESCO-criteria dient de stichting minimaal over de volgende expertises en vaardigheden te beschikken of er een beroep op te kunnen doen: deskundigheid in management en marketing, geologische en landschappelijke expertise plus kennis op het gebied van educatie en communicatie.

De hoofdtaken van de stichting zijn coördinatie, afstemming, marketing en communicatie, educatie en het initiëren van nieuwe activiteiten die De Hondsrug UNESCO Global Geopark versterken. Het belangrijkste instrument is het masterplan met zijn vier programmalijnen. De stichting bewaakt dit plan en heeft een belangrijke rol in de uitvoering ervan, in nauwe samenwerking met alle partners waaronder het regionale bedrijfsleven.

Netwerk

De stichting opereert binnen een netwerk van overheden (beide provincies en de zes gemeenten maatschappelijke organisaties (waaronder musea en terreinbeheerders), ondernemers, onderwijsinstellingen en de wetenschappelijke commissie. Samen vormen zij het Hondsrug UNESCO Global Geopark, Daarnaast is er een belangrijke rol weggelegd voor vrijwilligers die als gids, als lid van het promotieteam of op een andere manier bijdragen aan de ontwikkeling van het Geopark. Een agendacommissie met vertegenwoordigers van al deze partijen begeleidt de ontwikkeling, afstemming en uitvoering van de taken uit dit masterplan. Tenslotte is De Hondsrug UNESCO Global Geopark lid van het European en Global Geoparks Network en is vertegenwoordigd in het Nederlands Forum voor UNESCO Global Geoparks.

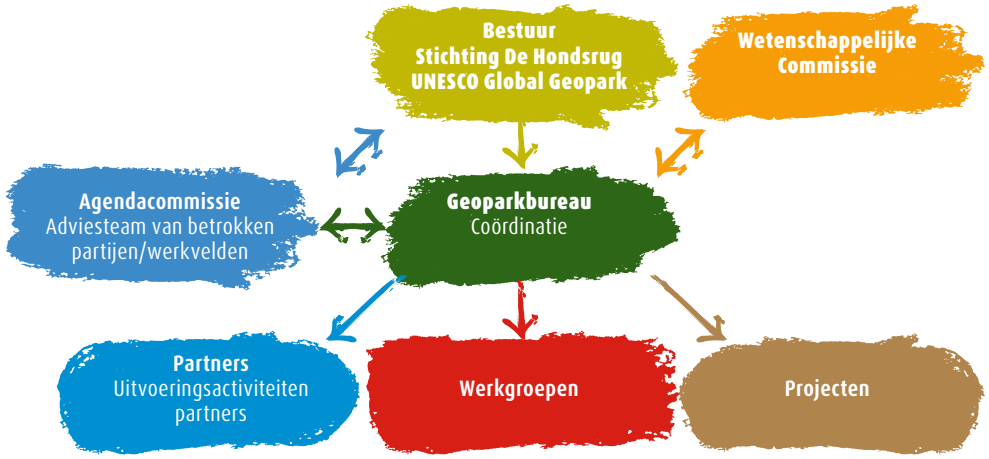

Een eigen budget

De stichting beheert een eigen budget dat is onderverdeeld in de volgende, structurele, posten:

- personeel en huisvesting van de eigen organisatie;
- producten en activiteiten;
- communicatie.

Het vaste budget komt van overheden. Daarnaast werft de stichting voor projecten en afzonderlijke activiteiten incidentele bijdragen bij fondsen en bedrijven.

Om de vier programmalijnen in de komende jaren te kunnen realiseren zijn de belangrijkste randvoorwaarden voor Stichting Geopark de Hondsrug:

1. Een constructieve samenwerking tussen gebiedsorganisaties

In het Hondsruggebied zijn naast de stichting Geopark de Hondsrug ook andere organisaties actief die zich bezighouden met gebiedsontwikkeling en gebiedsmarketing. Nationaal Park Drentsche Aa is hiervan de meest prominente. De verhalen die beide organisaties uitdragen vullen elkaar goed aan. Nationaal Park Drentsche Aa versterkt de gebiedskwaliteit en vertelt het gebiedsverhaal inclusief activiteiten die daarop aansluiten en verwijst daarbij naar en steunt op de kernwaarden van het Hondsruggebied. De Hondsrug Unesco Global Geopark besteedt via een aantal hotspots aandacht aan het Drentsche Aa gebied en verwijst verder naar het verhaal en de activiteiten van het Nationaal Park. Het Nationaal Park informeert haar netwerk van ondernemers en bewoners actief over het geopark. Onderzocht wordt op welke wijze deze samenwerking een extra impuls kan krijgen. Er is regelmatig afstemming tussen de diverse organisaties over praktische zaken als bebording, activiteiten en promotie.

2. Versterk de positie van De Hondsrug Unesco Global Geopark in het internationale netwerk

De Hondsrug Unesco Global Geopark maakt optimaal gebruik van het internationale netwerk van geoparken om kennis te delen en te vergaren, en om projecten te ontwikkelen met buitenlandse partners.

3. Handhaaf de bijdragen van overheden

Vanuit een algemeen belang (leefbaarheid, vestigingsklimaat, duurzaamheid en versterking regionale economie) dragen overheden financieel bij aan het in stand houden van de stichting en het realiseren van de doelen. De stichting gaat steeds tijdig in gesprek met alle overheden om deze bijdragen te borgen.

WINTERAL

BIJLAGE 1

DE KRACHT VAN HET HONDSRUGGEBIED

Laag 1

Geomorfologie – ruggen en dalen door ijs gevormd.

De geomorfologie met zijn patroon van ruggen en dalen ligt aan de basis van de kracht van het Hondsruggebied. Het begrip geomorfologie verwijst naar de vormen van de ondergrond, die in het Hondsruggebied uniek is.

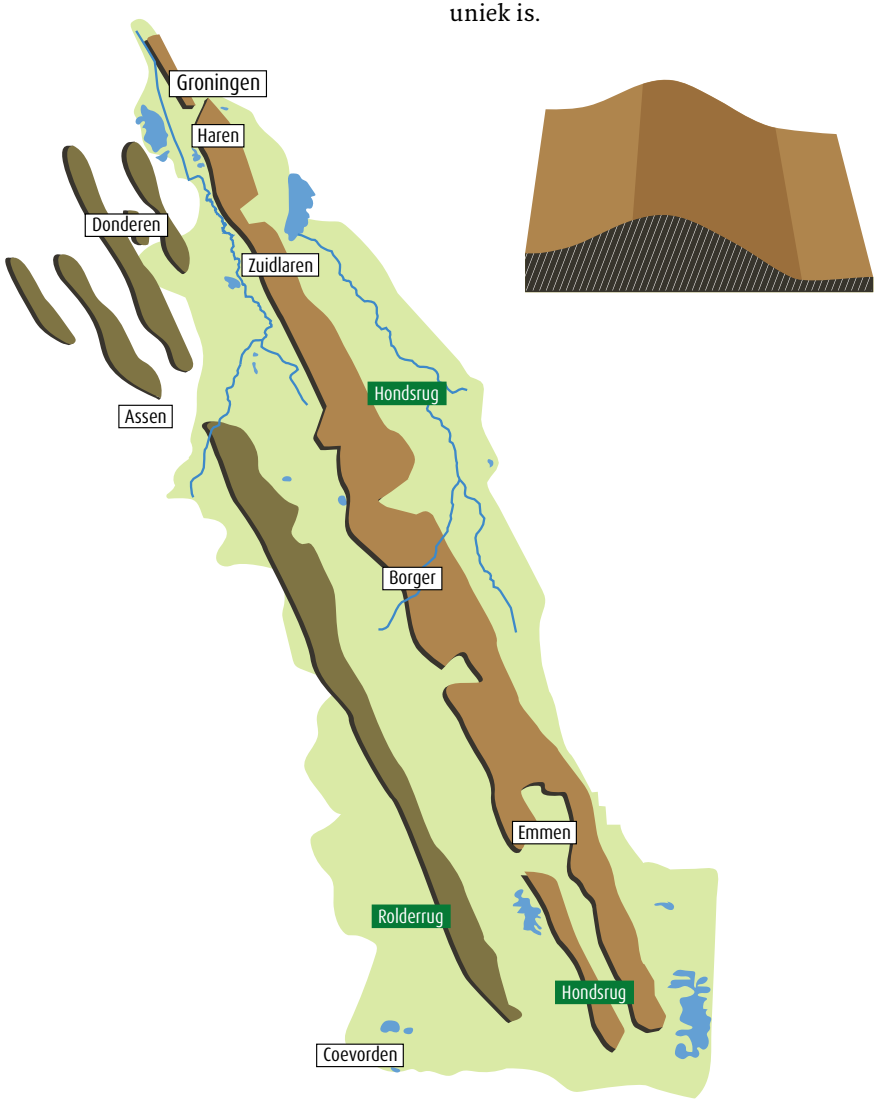

Tijdens de voorlaatste ijstijd bewerkte een uit het noorden oprukkende ijsstroom de Noord-Nederlandse bodem, met de kaarsrechte en evenwijdige ruggen die we de Hondsrugcomplex noemen als resultaat. Dit alles heeft zich afgespeeld in de Saale-ijstijd, zo'n 150.000 jaar geleden. Nergens anders in Europa is een dergelijke grootschalige lineaire landschapsvorm te vinden en wereldwijd bestaat alleen in Canada een megaflute van vergelijkbare omvang. De Hondsrug is de meest prominente keileemrug of megaflute, van 70 kilometer lang en meer dan drie kilometer breed. Op de tweede plaats komt de Sleener- of Rolderrug met een lengte van ongeveer 60 kilometer. Beide ruggen liggen volledig binnen de grenzen van het UNESCO Geopark.
Niet alleen de ruggen ontstonden in de Saale-ijstijd. Tussen de ruggen vormden zich stroomdalen als gevolg van het smeltend ijs. In latere tijden werden deze dalen opgevuld met nieuwere afzettingen en werden het de beekdalen zoals we die nu kennen. In het Hondsruggebied zijn naast ruggen en dalen nog vele andere sporen van de geologische geschiedenis te zien en te beleven.

Megaflutes

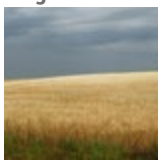

De Hondsrug en de andere, kleinere, ruggen in het Hondsruggebied zijn allen ontstaan in de Saale-ijstijd. De ruggen bestaan uit zanden die in die ijstijd bedekt werden met keileem en in de Weichsel-ijstijd met dekzand.

Erosiedalen

Door de werking van ijs en smeltwater ontstonden tijdens de Saale-ijstijd parallel aan de ruggen brede dalen. In de Weichsel-ijstijd werd er dekzand op afgezet en vervolgens raakten ze in het Holoceen opgevuld met veen. De erosiedalen vormen nu het stroomdal van de beken: aan de oostkant het Hunzedal, aan de westkant het dal van de Drentsche Aa en in het zuiden de bovenloop van de Overijsselse Vecht.

Droogdalen

In de Weichsel-ijstijd, met permafrost omstandigheden, ontstonden op de flanken van de ruggen smeltwaterdalen doordat 's zomers de bovengrond ontdooide en afgleed. Deze liggen wat hoger in het landschap, waardoor er geen water in blijft staan, zodat ze droogdal genoemd worden. Vaak vormen ze de bovenloop van een beekdal.

Doorbraakdalen

Op twee plaatsen wordt de Hondsrug doorsneden door zogenaamde doorbraakdalen, die net als de smeltwaterdalen ontstonden in de twee laatste ijstijden. Het gaat om het Voorste Diep nabij Borger en om de Besloten Venen tussen Glimmen en Noordlaren. Op de plaatsen waar deze doorbraakdalen uitkomen in het Hunzedal bevinden zich zogenaamde sandrs of spoelzandwaaiers.

Pingoruïnes

In het Hondsruggebied vinden we honderden kleine, min of meer ronde moerassige laagtes en vennetjes. In Drenthe worden deze vaak 'veentjes' genoemd. Veelal zijn dit pingoruïnes en uitblazingskommen. Beiden zijn ontstaan in de Weichselijstijd. Pingoruïnes zijn restanten van ijsheuvels die ontstonden doordat opwellend grondwater bevroor in de permafrost. Ze zijn vaak erg diep, tot wel twintig meter. In de loop van duizenden jaren zijn ze dichtgegroeid met veen. Dit veen vormt als het ware een archief dat laat zien hoe de vegetatie (in reactie op klimaatverandering), de landbouw en de samenleving zich door de eeuwen heen hebben ontwikkeld.

Uitblazingskommen

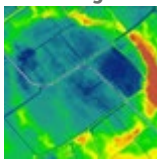

Uitblazingskommen zijn laagtes in dekzandgebieden, ontstaan doordat de wind het dekzand verstoof tot op de natte ondergrond. Door de ondoorlatende ondergrond blijft er regenwater in staan. Ze zijn veel ondieper dan pingoruïnes en verlanden snel. Zowel pingoruïnes als uitblazingskommen zijn gebruikt voor turfwinning en ook wel als offerveentje (zie ook Laag 2, veenwegen en offerveentjes).

Dekzandruggen en stuifzanden

De zandlaag die op de hele Hondsrug aan de oppervlakte ligt is overwegend dekzand dat in de Weichsel-ijstijd is afgezet. Die afzettingen zijn niet gelijkmatig, maar kennen vormen als ruggen, bogen en koppen, vaak nog goed zichtbaar in het landschap. Waar het dekzand is verstoven - zoals op sommige plaatsen in het Hondsruggebied het geval is - ontstaan stuifzandafzettingen. Vanwege een steeds intensievere landbouw ontstonden vooral in de 18e en 19e eeuw veel verstuivingen, doordat er steeds minder begroeiing was en de wind vrij spel kreeg.

Hoogvenen

In de dalen tussen de ruggen ontstonden in het Holoceen veenafzettingen. Met name ten oosten en ten zuiden van de Hondsrug ging het om metersdikke pakketten hoogveen. Bijna overal zijn ze door verveners afgegraven. Slechts op enkele plekken bleef het veen ongedeerd, zoals in het Bargerveen in het zuidoosten van Drenthe.

Bijzondere bodems

De variatie in geomorfologie heeft geleid tot de vorming van verschillende bodemtypen. Deze variëren van zandige podzolgronden op het plateau en de keileemruggen tot de nattere moerige gronden in de dalen. De bodemprofielen zijn een belangrijk bodemarchief. Vooral de veenbodems zijn belangrijk als klimaat- en cultuurhistorisch archief en als CO_2-buffer.

Essen

Essen nemen een bijzondere plaats in. Door eeuwenlange bemesting met gras- of heideplaggen werden dekzandkopjes en -ruggen omgevormd tot vruchtbare akkers die we hier essen noemen. Essen hebben een kenmerkende humusrijke toplaag, de zogenaamde enkeerdgrond. Typerend is het licht-bollende reliëf dat is ontstaan door eeuwenlang ploegen.

Laag 2

Zichtbare archeologie

Het landschap van het Hondsruggebied is al vanaf de prehistorie in trek als leefgebied van de mens, in eerste instantie als jachtgebied. De dieren waarop werd gejaagd - zoals de mammoet, de wolharige neushoorn en de oeros - leven nu alleen in onze verbeelding nog voort. Even mysterieus, maar wel meer zichtbaar, zijn de sporen van bewoning en grafmonumenten van de latere bewoners

.

De eerste millennia na de ijstijd oefende de mens nog een minimale invloed uit op het landschap. Met de komst van de Trechterbekercultuur (3400-2900 v.Chr.) begon hier een periode van permanente bewoning. Het landschap en de bodem veranderden onder invloed van menselijk gebruik.

Uit de ligging van de zichtbare archeologische monumenten – zoals de hunebedden, grafheuvels, urnenvelden, karrensporen, galgenbergen en celtic fields – is goed op te maken hoe de mens vooral de Hondsrug gebruikte om te wonen: een hoge en droge oase in een elders zo moerassig en onbegaanbaar gebied. Ook het enige archeologische reservaat van Nederland, de Strubben-Kniphorstbos, valt binnen de grenzen van het UNESCO Geopark.

Daarnaast zijn de ruggen al duizenden jaren gebruikt als verbindingsroutes van noordwest tot zuid-oost vanwege de gunstige ligging, hoog en droog, en toch in de buurt van water. Naast de vermeende prehistorische route langs hunebedden en grafheuvels zijn er ook duidelijke aanwijzingen voor militair gebruik en handel. Aan deze routes kleven vele sagen en verhalen. Ook de routes die we vandaag de dag kennen en gebruiken zijn in veel gevallen georiënteerd op de ruggen, met de Hunebed Highway N34, de Hondsrugweg in Emmen en de Rijksstraatweg in Haren als bekende voorbeelden.

Hunebedden

De iconische hunebedden zijn grafkelders uit 3400-3000 voor Chr. gemaakt van grote zwerfstenen uit de Saale-ijstijd. De mensen van de Trechterbekercultuur gebruikten ze als grafkamers om hun doden in bij te zetten. Van de 52 Nederlandse hunebedden liggen er 47 in het Hondsruggebied, waarvan de meeste op de Hondsrug zelf.

Grafheuvels, urnenvelden en brandheuvels

Grafheuvels zijn aangelegd vanaf 2850 v.Chr. tot ca. 200 v.Chr. De oudste dateren uit de enkelgrafcultuur en de klokbekercultuur (2850-2000 v.Chr.). Hierin werden de doden samen met dagelijkse voorwerpen begraven. Ook na 2000 v.Chr., in de Bronstijd, werden er grafheuvels opgeworpen. Urnenvelden zijn afkomstig uit de late bronstijd (1200 v.Chr.) toen de mensen niet meer werden begraven, maar gecremeerd. Brandheuvels zijn relicten uit de ijzertijd (800 v.Chr.).

Karrensporen en prehistorische routes

Karrensporen of koetssporen zijn restanten van de middeleeuwse route over de Hondsrug tussen Coevorden en Groningen. Vooral op luchtfoto's en vanaf hogere punten in het landschap zijn ze goed zichtbaar. Hoewel de prehistorische route zelf fysiek niet is aangetroffen, laat het tracé zich over de hele Hondsrug aanwijzen aan de hand van een snoer van prehistorische relicten als grafheuvels en hunebedden.

Celtic fields

Naast hunebedden en de verschillende types grafheuvels zijn celtic fields of raatakkers de enige zichtbare restanten uit de Drents-Groningse prehistorie. Het zijn blokvormige akkers, omgeven door lage aarden walletjes, waarin ook huisjes stonden. Ze zijn aangelegd in de late bronstijd en de ijzertijd.

Veenwegen en offerveentjes

Veenwegen zijn prehistorische wegen over veen, bestaande uit houten boomstammen of planken. De datering verschilt plaatselijk sterk. De oudste is de veenweg bij Nieuw-Dordrecht uit ca. 2500 v.Chr. In totaal zijn er vijf bekende exemplaren in Drenthe. Offerveentjes zijn relicten uit de Romeinse tijd of soms nog ouder. Het zijn veentjes – soms pingoruÏnes – waarin voorwerpen zijn gedeponeerd als offer.

Huisplaatsen

Huisplaatsen zijn 'primitieve' veenterpjes die in het Hondsruggebied alleen bij het Paterswoldsemeer en de Hoornseplas te vinden waren. De meeste zijn inmiddels vergraven. De bebouwing die in sommige gevallen op de terpjes stond, dateert uit de middeleeuwen.

Schansen en versterkingen

Over de hele Hondsrug en op sommige van de kleinere ruggen zijn strategisch gelegen historische verdedigingswerken te vinden. Soms zijn ze nog aanwezig en soms slechts traceerbaar in het bodemarchief en in de geschiedschrijving.

Laag 3

Cultuurlandschap

De ondergrond van het Hondsruggebied is in miljoenen jaren is gevormd door water, wind en ijs. Het landschap zoals het er nu ligt is echter grotendeels door mensenhanden beïnvloed. Daarom noemen we het een cultuurlandschap. Vanwege het patroon van ruggen en dalen zien we in noord-zuid richting vooral homogeniteit en in oost-west richting juist afwisseling in landschapstypes. Het resultaat is een uitzonderlijk gelaagd landschap met elementen en structuren uit verschillende tijdlagen.

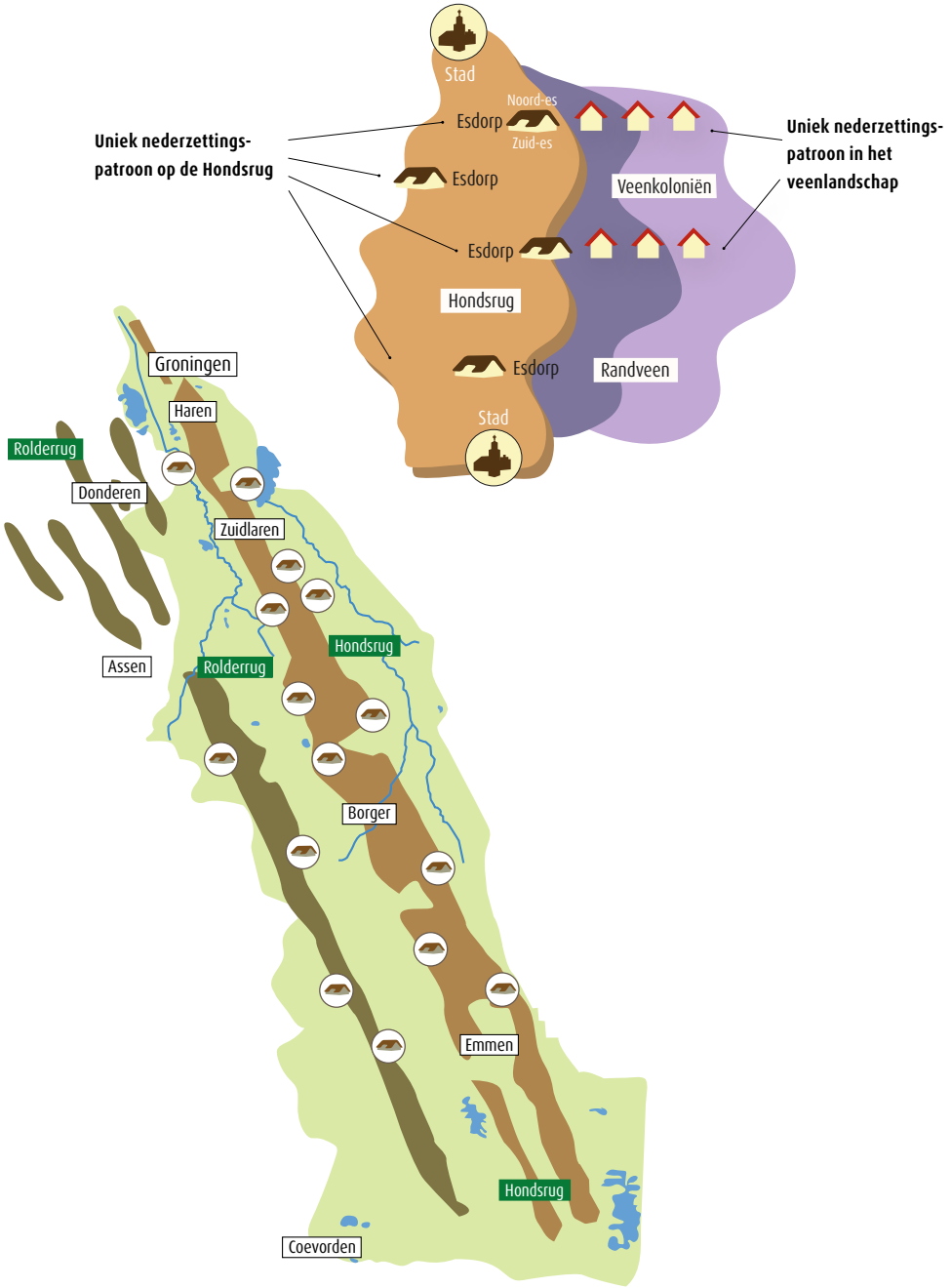

Esdorpenlandschap

Op de ruggen en beekdalen is tijdens de middeleeuwen het esdorpenlandschap ontstaan, een zelfvoorzienend landbouwsysteem waarin het dorp met haar brink(en), de es (met akkertjes), het beekdal met hooilanden en de woeste gronden een dynamisch geheel met elkaar vormden. Hoewel dit systeem later in onbruik raakte en het landschap in de afgelopen eeuwen moderniseerde, is het esdorpenlandschap op veel plaatsen in het Hondsruggebied nog steeds goed herkenbaar. Wat het gebied in cultuurhistorisch opzicht vooral bijzonder maakt, is dat de vorm van de Hondsrug ertoe geleid heeft dat esdorpen aan weerzijden op de flanken zijn ontstaan, schuin tegenover elkaar. Deze dorpen hebben ook bijna altijd een noord-es en een zuid-es, vanwege de nabijheid van het beekdal en de specifieke vruchtbare bodems op de flanken. Dit is uniek ten opzichte van andere esdorpen waar vaak ook nog een west- en/of oost-es waren. Daarnaast is er ook een relatie tussen de esdorpen aan de oostzijde van de Hondsrug en de dorpen die in latere ontginningsperiodes zijn ontstaan.

Nederzettingspatroon

Esdorpen zijn verspreid over heel Drenthe te vinden, maar nergens zijn ze zo systematisch gepositioneerd als op de Hondsrug en de Rolder/Sleenerrug. Aan de flanken van de Hondsrug liggen ze als een snoer ten opzichte van elkaar, in de nabijheid van zowel de natte dalen als de hoge en droge rug. De essen van de dorpen liggen vaak ten zuiden en/of noorden van de dorpskern.

Veenontginningen

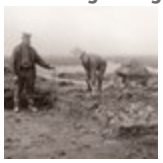

Aan de oostflank van de Hondsrug, in het Hunzedal, hebben uitgestrekte veengebieden gelegen. In de middeleeuwen werd het randveen al op kleinschalige wijze ontgonnen vanaf de Hondsrugdorpen op de zandruggen. De structuur van de randveenontginningen is nog goed zichtbaar in het landschap. Later, vanaf de 14e eeuw, werd vanuit het noorden begonnen met de ontginning van het resterende veen in het oerstroomdal van de Hunze. Zo ontstond het open veenkoloniaal landschap dat wat oriëntatie betreft loodrecht op de Hondsrug staat.

Naar het zuiden gaat het landschap van de hoogveenontginningen over in het Bargerveen, één van de laatste en grootste onontgonnen hoogveengebieden van Nederland.

Zichtbaar reliëf en contrast

Kenmerkend voor het Hondsruggebied is de fraaie steile overgang van de veelal beboste Hondsrug naar het veel lager gelegen en open Hunzedal. Op een aantal plaatsen is het hoogteverschil tussen de Hondsrug en de smeltwaterdalen goed te beleven door fraaie doorkijkjes of door wegen of weilanden met een hellend verloop. Daarnaast is er aan de flanken van de Hondsrug, op de grens van het zand en het veen, plaatselijk een sterk contrast tussen de open veenlandschappen en het kleinschalige esdorpenlandschap.

Natte natuur in de beekdalen

In de dalen van de Drentsche Aa en de Hunze liggen in en nabij de rivieren bijzondere natuurwaarden in de categorie natte natuur. De stroomstelsels, bijvoorbeeld die van het Drentsche Aa-gebied, zijn nog uitzonderlijk gaaf. Daarnaast bevat de ondergrond zoet-waterbellen, hofleverancier van drinkwater voor zowel Drenthe als Groningen.

Gebieden met unieke flora en fauna

Het gevarieerde landschap in het Hondsruggebied maakt dat er ook wat flora en fauna betreft veel variatie is. Door het relatief grote hoogteverschil tussen Hondsrug en Hunzedal en de bodemopbouw is het opkwellende water aan de oostzijde van de Hondsrug rijk aan mineralen en heeft het een constante temperatuur. Aan de westzijde van de Hondsrug is de overgang naar de beekdalen geleidelijker zodat de kwelstromen zwakker zijn. Bovenop de ruggen, waar geen kwelstromen zijn, liggen natuurgebieden die voornamelijk door regenwater worden gevoed. Deze omstandigheden hebben geleid tot grote en kleine natuurgebieden met elk een eigen flora, fauna en daarmee een geheel eigen karakter. Een aantal van deze gebieden hebben de status van Natura 2000 gekregen: Drentsche Aa en Drouwenerzand, Bargerveen, Elperstroom en Zuidlaardermeer. Daarmee liggen 5 van de 14 Drentse Natura 2000 gebieden binnen de omgrenzing van het UNESCO Geopark.

Boswachterijen

Het Hondsruggebied telt zo'n 20.000 hectare aan boswachterijen. De bossen zijn planmatig aangelegd en met vele zand- en keienwegen ingedeeld in vakken van 300 x 300 meter. De meeste zijn aangeplant tussen 1915 en 1950. Ze drukken nu een belangrijke stempel op het landschap, maar halverwege de 19e eeuw bestond misschien nog maar 2% van het oppervlak van Drenthe uit bos.
De bossen die zich na de laatste ijstijd ontwikkelden op de keileemruggen en in de beekdalen werden al vanaf 5000 v.Chr. gekapt voor de aanleg van akkers, weiland en hooiland. Later volgden de schaapskudden die de toch al lege heidevelden nog verder kaalvraten.
De enorme vraag naar dennenstammen voor de mijnbouw in Limburg zorgde voor een ommekeer en leidde tot grootschalige bosontwikkeling. Ook werden veel boswachterijen aangeplant om het stuifzand te bedwingen en in de dertiger jaren – crisistijd – verschafte de bosbouw werkgelegenheid.